

Relația "suveranitatea poporului - puterea publică": cazul Republicii Moldova

Cornea, Sergiu

Veröffentlichungsversion / Published Version
Sammelwerksbeitrag / collection article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Cornea, S. (2017). Relația "suveranitatea poporului - puterea publică": cazul Republicii Moldova. In M. P. Costache, D.-M. Daghe, & S. C. Mirica (Eds.), *Studii alese de drept și științe administrative* (pp. 55-63). București: Editura Pro Universitaria. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-67832-1>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY Lizenz (Namensnennung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY Licence (Attribution). For more information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

UNIVERSITATEA „DUNĂREA DE JOS” DIN GALAȚI
FACULTATEA DE ȘTIINȚE JURIDICE, SOCIALE ȘI POLITICE
Member of the Network Institutes and Schools and
Public Administration in the Central and East Europe

Coordonatori volum:

Mirela Paula COSTACHE – „Dunărea de Jos” University of Galați (Romania)
Dragoș Mihail DAGHIE – „Dunărea de Jos” University of Galați (Romania)
Ștefania Cristina MIRICĂ – „Dunărea de Jos” University of Galați (Romania)

STUDII ALESE

DE DREPT ȘI ȘTIINȚE

ADMINISTRATIVE

THE RELATIONSHIP SOVEREIGNTY OF THE PEOPLE - PUBLIC POWER: THE CASE OF MOLDOVA

Sergiu CORNEA¹

Abstract: *The sovereignty of the people in democratic states is implemented through the system of public power at every level of existence of territorial collectivities. That is why studying and improving the mechanisms of realization of public power must not be made in isolation, but holistically. In order to define public power, it is necessary to address it not only from the constitutional law perspective, but also as a socio-political concept. The definition of the notion of public authority begins with the assumption that it is a socio-political category, and the study of it must consider its essence, its forms and levels of its realization. Only the theoretical clarification of these essential concepts could permit the "decoding" of the legalities of public governance and identification of the most efficient mechanisms applicable to contemporary society that would promote the efficient involvement of the people in the realization of public power.*

Keywords: *sovereignty, people, public power*

Conceptia suveranitatii poporului, in conditiile societatii democratice contemporane presupune ca puterea oficiala si legitima reprezinta un sistem complex, multifunctional si are un caracter public.

Pentru a putea defini puterea publica este necesar de a o aborda nu doar din perspectiva dreptului constitutional, ci si ca notiune social-politica. De aceea, in demersul privind elucidarea notiunii pornesc de la premisa ca „puterea publica” este o categorie social-politica si la studierea ei ar trebui sa luam in considerare esenta, formele si nivelurile de realizare. Numai clarificarea teoretica a acestor elemente esentiale ar putea permite „descifrarea” legitatilor guvernarii publice si ar facilita identificarea celor mai eficiente mecanisme aplicabile societatii contemporane care ar favoriza implicarea poporului in realizarea eficienta a puterii publice.

¹Senior Lecturer, PhD, Vice-rector, „Bogdan Petriceicu Haşdeu” State University of Cahul, Republic of Moldova. E-mail: prorectorusc@gmail.com.

În statele democratice suveranitatea poporului se realizează la fiecare nivel de existență a colectivităților teritoriale prin sistemul puterii publice, de aceea studierea mecanismelor de realizare a puterii publice trebuie de efectuat nu izolat, ci în complex.

Consider că studierea noțiunii „*putere publică*”, ar trebui să înceapă cu clarificarea relației sale cu noțiunea „*suveranitatea poporului*”. Altfel spus, într-o astfel de abordare, studierea fenomenului puterii publice ar trebui să pornească de la elucidarea sensului principiului suveranității poporului.

Deoarece în perioada post-sovietică evoluția formelor de autoadministrare locală a avut loc în paralel cu evoluția organizării democratice a statului național și a organizării democratice a puterii publice, concepția puterii locale este indispensabil legată de principiul suveranității poporului. Ambele noțiuni, cât și fenomenele pe care le cuprind au caracteristici comune privind conținutul și natura lor. Referitor la conținuturi, ambele noțiuni reflectă dreptul colectivităților teritoriale la autoadministrare în cadrul unor anumite limite teritoriale. Iar natura lor are la bază relația organică determinată de unitatea subiectului și a scopurilor, de necesitatea realizării intereselor publice: naționale și locale. Astfel, după esența sa, puterea locală în societățile democratice contemporane este o formă de manifestare a suveranității poporului în limitele organizării statale existente.

Primul alineat al art. 2 din Constituția Republicii Moldova stabilește că „*suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție*”. Este important de menționat faptul că textul constituțional consacră expres interdicția exercitării puterii de stat în nume propriu.

Exercitarea suveranității poporului se realizează prin organele sale reprezentative. Reprezentative sunt organele în care membrii lor acționează ca mandatar ai poporului, luând decizii în numele celor care le-au acordat mandatul respectiv. Constituția Republicii Moldova consacră ca organe reprezentative: Parlamentul (art. 60-76); consiliile locale și primarii (art. 112-113). Reprezentativitatea se asigură prin alegeri și, de aceea, Constituția stabilește că autoritățile sus-menționate sunt alese, potrivit Constituției, prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Votul este instrumentul de investire cu prerogative legale a autorităților publice, cărora li se delegă astfel exercitarea continuă a suveranității naționale. Exercitarea suveranității poporului prin organele sale reprezentative presupune că organele reprezentative se formează în conformitate cu prevederile Constituției, ale legislației electorale și că activitatea lor se desfășoară în modul și în limitele stabilite de Constituție și de legislația

respectivă.¹ Regimul reprezentativ este definit de către V. Popa în două sensuri: a) în sens larg, „regimul reprezentativ” este definit ca *“formă de exercitare indirectă a suveranității naționale de către popor prin intermediul reprezentanților săi aleși; b) în sens restrâns, ca ansamblu de autorități publice, desemnate de popor, pentru a exercita suveranitatea (puterea politică) în numele lui.”* (Popa, 1998, p. 146)

În literatura de specialitate există un spectru larg de viziuni privind explicarea sintagmei „suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova”. În viziunea lui B. Negru esența acestei sintagme constă în a defini și consacra, în primul rând, poporul ca deținător de autoritate legitimă, căruia îi aparține suveranitatea națională. În al doilea rând, se are în vedere aparatul statului, care are capacitatea de a emite norme, de a asigura executarea lor și de a supune pe oricine voinței poporului pe care îl reprezintă și mandatului în baza căruia acționează. De altfel, aparatul de stat întruhidează în sens direct puterea statului.

Analizând problema suveranității poporului, A. Arseni (2012, p. 8) menționa că din prevederile art.2 alin.(1) al textului constituțional rezultă următoarele consecințe constituționale: în primul rând, poporul Republicii Moldova este unicul deținător al „suveranității naționale”; în al doilea rând, „suveranitatea națională este exercitată fie în mod direct de către popor, fie prin organele sale (ale poporului) reprezentative și în al treilea rând, ambele forme de exercitare a „suveranității naționale” sunt stabilite de Constituție”.

A. Arseni (2012, p. 14) consideră că „suveranitatea de stat, care își are legitimitatea în suveranitatea națională, reprezintă acea proprietate a puterii de stat de a fi supremă în raport cu alte puteri sociale existente în stat și independentă de puterea oricărui alt stat sau organism (organisme) internațional(e) în limitele principiilor și normelor internaționale unanim recunoscute”.

Caracteristica oricărei colectivități suverane, menționa J.P. Jacqué (2002, p. 39), constă în faptul că doar ea posedă puterea și nu o transmite unei alteia din afara acestei colectivități. În acest fel, suveranitatea face ca statul să se deosebească de alte colectivități teritoriale, locale sau regionale. Dacă suveranitatea înseamnă autoritate supremă, constata Hans J. Morgethau, se înțelege de la sine că două sau mai multe entități – persoane, grupuri de persoane sau instituții – nu pot fi suverane în același timp și spațiu. Cel care este suprem este prin necesitate logică superior oricărui altcuiva; nu poate avea vreun superior deasupra sa sau egală lângă el. (Morgethau, 2007, p. 344)

¹(2012). Constituția Republicii Moldova. Comentariu. Chișinău: Arc, p. 26.

Deoarece suveranitatea este o trăsătură generală a puterii de stat, preciza I. Muraru (1997, p. 161), nu se poate vorbi de un titular al suveranității decât în măsura dacă am pune semnul egalității dintre puterea de stat și suveranitate în virtutea faptului că în societatea în care puterea de stat aparține real întregului popor (națiunii) suveranitatea poporului sau suveranitatea națională se identifică cu suveranitatea de stat.

Suveranitatea, în accepțiunea lui M. Preda (1999, p. 34), exprimă faptul că *„puterea de stat își extinde autoritatea sa asupra unui anumit teritoriu și populații și nu admite ca o altă autoritate să exercite atribuțiile puterii de stat asupra aceluiași teritoriu și populații”*.

I. Creangă(2003, p. 15)consideră că suveranitatea națională constă în dreptul poporului de a hotărî necondiționat în privința intereselor sale și de a le promova și realiza în mod nestingherit. Suveranitatea națională înseamnă puterea absolută și perpetuă a poporului, puterea politică, adică o putere **aparținând poporului**, care își creează puterea de stat, al cărei deținător suveran este.

Cercetătorii Gh. Costachi și G. Pogoneț (2014, p. 7) analizând noțiunea „suveranitatea poporului” menționau următoarele: *„În general, se consideră că suveranitatea aparține poporului, care, la rândul său, o delegă spre exercitare organelor supreme ale puterii de stat pe întreg teritoriul statului. Cu toate acestea, titular al suveranității rămâne a fi în continuare poporul. Astfel, deținătorilor puterii de stat – guvernanților – li se încredințează, prin sufragiu, nu suveranitatea, care este un atribut inalienabil al poporului, ci exercițiul acesteia”*.

A. Arseni și Gh. Costachi pornesc de la premisa că *„mandatul parlamentar este o împuternicire dată de corpul electoral reprezentanților desemnați prin alegeri, în scopul realizării suveranității naționale prin reprezentare. Dat fiind că fiecare deputat reprezintă Națiunea, mandatul parlamentar este înzestrat cu trăsături specifice, precum: generalitatea, independența și irevocabilitatea. Iar umanitatea și incompatibilitatea sunt mijloace de protecție constituțională ale mandatului, și nu privilegii individuale ale deputatului”*.(2013, p. 15)

D. C. Dănișor (2007, p. 82) apelând la teoriile despre suveranitate de sorginte franceză (în special la teoria suveranității naționale și teoria suveranității populare) face o distincție dintre titularul suveranității, sursa acesteia și de exercițiul ei: *„Legea fundamentală distinge... cele trei planuri pe care poate fi situată suveranitatea, cel al titularului, statul fiind suveran, cel al sursei suveranității, combinând teoria suveranității naționale cu cea a suveranității populare și cel al exercițiului suveranității, acesta fiind făcut prin organele reprezentative ale poporului român și prin referendum”*. Exercițiul suveranității este distins de titularul suveranității și de sursa acesteia. Exercițiul suveranității

este făcut de organele reprezentative ale poporului și de corpul electoral, prin referendum. În viziunea lui D.C. Dănișor (2007, p. 86) organelor reprezentative li se încredințează doar, exercițiul puterii, deci anumite împuterniciri și nu puterea ca atare.

Controversele în jurul noțiunii de suveranitate sunt determinate, în mare măsură, menționa I. Guceac (2009, p. 11), și de circulația simultană a diverselor definiții date suveranității. Iar M. Dvoracek (1993, p. 36) pornea de la premisa că *„puterea publică este o noțiune exactă care a trebuit doar să fie eliberată de unele interpretări inacceptabile. În înțelegerea acestui aspect, elementul esențial îl reprezintă suveranitatea”*.

Mai menționez și faptul că de-a lungul timpului, în discursul politic și în științele sociale s-au înrădăcinat mai multe afirmații stereotip care sunt utilizate, în multe cazuri (mai ales în discursul politicienilor și în literatura de specialitate, inclusiv cea cu caracter didactic), fără a pătrunde în esența lor. Unul din aceste clișee este afirmația: *„în statul democratic puterea aparține poporului”*. Pornind de la această afirmație pot fi puse în discuție următoarele probleme: 1) sunt echivalente afirmațiile *„poporul-sursa puterii”* și *„poporul deține puterea”*?, 2) poate poporul să dețină puterea? și 3) pot fi considerate referendumul și alegerile libere exprimarea nemijlocită a puterii poporului?

În *Declarația suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova* se menționează că *„izvorul și purtătorul suveranității este poporul”*,¹ iar în *textul constituțional, după cum s-a menționat e stipulat că „suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova”*. Dar proclamarea suveranității poporului încă nu înseamnă realizarea *de facto* a puterii publice nemijlocit de către popor. Identificarea unor soluții viabile privind implementarea practică a dezideratului constituțional privind suveranitatea poporului în realitatea practică este una din problemele esențiale ale societății moldovenești.

Una din realizările democrației moldovenești a fost reflectarea în Constituție a faptului că poporul nu doar este deținătorul puterii dar și o poate realiza în nume propriu. Dar la realizarea practică a acestor deziderate teoretice au apărut probleme de ordin social și organizațional. Aspectul social al problemei constă în aceea că în condițiile democrației postsocialiste a avut loc un proces de stratificare socială extremă a populației. Problema este următoarea: poate fi consolidată această masă alcătuită dintr-un grup social, relativ mic, de oameni foarte bogați și un alt grup, de trei milioane, de oameni aflați la limita sărăciei într-un *„popor unit al Republicii Moldova”*? E posibil oare de creat un mecanism care ar permite ca acești oameni,

¹Declarația suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova nr. 148-XII din 23.06.90. În: *Veștile nr.8/192, 1990.*

prin eforturi comune, să guverneze propriul lor stat? În ceea ce privește cea de-a doua problemă lucrurile stau în felul următor: de iure, este recunoscută și consacrată constituțional suveranitatea poporului, iar de facto, există tendința de a menține poporul la starea de „*electorat*” sau „*masă votantă*”. Altfel spus, poporul e acceptat doar la faza de formare a organelor puterii publice, iar procesul decizional a fost monopolizat de organele reprezentative, poporul fiind eliminat din această ecuație.

În aceste condiții, rămâne, în afară de alegeri, o a doua posibilitate de exercitare a suveranității de către popor, cea a referendumului. Urmare a acestei constatări ar fi logic ca un număr cât mai mare de întrebări să fie supuse aprobării populare. Dar tendința este de a limita sfera de aplicare a referendumului ca instrument de realizare nemijlocită de către popor a puterii, efectuarea referendumului necesitând aprobarea autorităților publice. Evident, este greu de înțeles această situație când cei care sunt sursa puterii cer permisiunea organului puterii publice, care îi reprezintă, de a-și exprima voința.

Urmare a celor expuse anterior, deduc că dreptul poporului de a influența procesul decizional al organelor puterii statale cât și a celor ale puterii locale este limitat și, în așa mod, puterea publică, în formele sale statală și locală au tendința de a se transforma din puterea poporului în cea a organelor puterii, cu toate că, formal, ele sunt formate de către popor.

La o analiză semantică a noțiunilor putem lesne constata că sintagmele „*a fi sursa (izvorul) puterii*” și „*a deține puterea*” nu sunt identice. Este indiscutabil faptul că poporul într-un stat democratic poate și trebuie să fie recunoscut drept sursa (cauza inițială, începutul, leagănul) puterii. Dar aceasta, încă nu înseamnă că poporului îi aparține (deține, posedă puterea) și aici e firesc să revenim la întrebarea exprimată mai sus: „*poate oare poporul deține puterea*”?

În scopul clarificării situației, pentru început, ar trebui elucidat sensul noțiunii „popor”. Menționez faptul că în textul constituțional, prin „popor” nu se înțelege doar totalitatea locuitorilor din țară sau populația acesteia. Potrivit sensului atribuit de Constituție, „popor” înseamnă o colectivitate de indivizi care au calitatea de cetățeni și prin aceasta au aptitudinea de a participa la exprimarea voinței naționale. Chiar și în acest sens, categoria de popor este prea largă, deoarece nu toți cei care au calitatea de cetățeni pot participa efectiv la exprimarea voinței generale naționale, ea fiind condiționată de discernământul persoanei, de calitățile ei morale și de specificul manifestării de voință. Sub aspect social, moral și politic, consideră I. Deleanu (2006, p. 561), poporul este constituit din toți cei care îl alcătuiesc, el afirmându-se astfel ca titular unic al suveranității naționale; sub aspect juridic, poporul este reprezentat de toți cei care au capacitatea de a-l reprezenta – corpul electoral. Poporul – prin corpul său electoral – se înfățișează,

deci, într-o dublă calitate: ca forță propulsoare a puterii – o forță primară, originară, politică, juridică și morală – care îi conferă puterii legitimitate și autoritate – și ca fundament social al acestei puteri.

Judecătorul Curții Constituționale Gh. Susarenco în Opinia sa separată expusă la examinarea dosarului cu privire la constituționalitatea articolului 1 alineatul (4) din *Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) nr. 344-XIII din 23 decembrie 1994* menționa că poporul „ca formă superioară de comunitate umană, inconfundabilă cu alte colectivități - nu este un fenomen exclusiv etnic sau biologic. El este o realitate complexă și este totodată produsul unui îndelungat proces istoric, având la bază comunitatea de origine etnică, de limbă, de cultură, de religie, de factură psihică, de viață, de tradiții și de idealuri, dar mai ales trecutul istoric și voința de a fi împreună a celor ce au conviețuit pe un anumit teritoriu. Aceste premise sunt consfințite în mod explicit în articolul 10 al Constituției: statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova. Republica Moldova este Patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi. Cu alte cuvinte, Constituția țării recunoaște că acest teritoriu este populat numai de un singur popor - poporul Republicii Moldova”.¹ Lansarea în preambulul *Legii privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)* a noțiunii de „popor găgăuz”, noțiune care, fiind dezvoltată ulterior în alineatul (4) al articolului 1 din aceeași Lege în noțiunea de „poporul Găgăuziei” cu drept de autoadministrare externă în cazul schimbării statutului R. Moldova, aduce, în opinia lui Gh. Susarenco prejudicii suveranității statutului unitar moldovenesc și este neconstituțională”.

În context, menționez că și națiunea nu trebuie confundată nici cu statul și nici cu populația, ca element constitutiv al acesteia. Categoria „națiune” reprezintă nu întreaga populație, ci doar o parte din ea, parte ce constituie majoritatea populației. Referindu-se la raportul categoriilor „națiune” – „stat”, B. Negru (1999, p. 59) menționa că în lume „există un număr mare de state naționale, adică state care au la bază o națiune, denumirea căreia ele o și poartă, ca regulă. Există, însă, cazuri, când una și aceeași națiune e încadrată și stă la baza nu a unui singur stat, ci a mai multor... națiunea română organizată în două state române: Republica România și Republica Moldova”. De asemenea, națiunea nu trebuie confundată cu naționalitatea sau cu poporul. Naționalitatea exprimă apartenența

¹Hotărârea Curții Constituționale nr.35 din 21.12.95 cu privire la constituționalitatea articolului 1 alineatul (4) din *Legea nr.344-XIII din 23 decembrie 1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)*. Opinia separată a judecătorului Curții Constituționale asupra dosarului cu privire la constituționalitatea articolului 1 alineatul (4) din *Legea nr.344-XIII din 23 decembrie 1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)*. În: Monitorul Oficial 2-3/35, 11.01.1996.

indivizilor la o anumită națiune, în timp ce poporul desemnează masa indivizilor indiferent de naționalitatea lor, constituită ca suport demografic al statului. (Negru, 1999, p. 60)

Analiza diverselor abordări privind explicarea noțiunii „putere” îmi permite să constat că acest fenomen, în diversele sale interpretări, presupune existența unor subiecți care interacționează între ei într-un anumit fel cu scopul de a atinge anumite scopuri concrete. Încercările de a „dizolva” puterea în practicile sociale sau în tehnologii comunicative au adus, mai curând la analiza procedurii de formare a voinței poporului. Dacă puterea poporului este realizarea voinței proprii a poporului, atunci acesta este un element al autoadministrării unui colectiv public. Și astfel, referendumurile sau alegerile nu reprezintă realizarea nemijlocită de către popor a puterii sale, dar o formă de autoadministrare prin intermediul căreia un colectiv public cu ajutorul unei proceduri democratice – alegerile, adoptă o decizie. Și deoarece, printr-o astfel de procedură, aproape niciodată deciziile nu se adoptă unanim, atunci putem vorbi doar de puterea majorității poporului asupra minorității, dar dacă e să privim mai atent lucrurile, în practică deseori avem puterea minorității active asupra majorității pasive.

În acest fel, pe de o parte, poporul, în corespundere cu procedura stabilită legal și cu folosirea diverselor practici, inclusiv a celor social – comunicative, este purtătorul voinței sale, a majorității, iar pe de altă parte – poporul nefiind deținătorul puterii este izvorul (sursa) ei.

În situația dată ar trebui să găsim răspunsul la următoarea întrebare: „Izvorul (sursa) cărei puteri este poporul”? Cel mai evident răspuns ar putea fi următorul: a puterii publice. Esența puterii publice este rațional să fie legată de faptul că ea este o putere al cărei izvor (sursă) este colectivitatea teritorială publică (națională și locală) și anume izvorul, dar nu titularul ei. Uzurparea de la popor a dreptului de a fi izvor al puterii în stat înseamnă pierderea de către stat a caracterului său public.¹

În încheiere menționez următoarele:

A) Legea fundamentală distinge clar cele trei planuri pe care poate fi situată suveranitatea, cel al titularului, statul fiind suveran, cel al sursei suveranității, combinând teoria suveranității naționale cu cea a suveranității populare și cel al

¹Textul constituțional consacră expres interdicția exercitării puterii de stat în nume propriu. Dat fiind acest fapt, niciunul dintre subiecții menționați (persoane, grupuri sociale, formațiuni obștești etc.), chiar dacă este vorba de o persoană oficială sau de o structură din cadrul puterii de stat, nu poate să-și exercite prerogativele ca emanând de la sine și constituind voința sa exclusivă. Tot ceea ce se întreprinde de către puterea de stat (de reprezentanții acestei puteri) se face în numele statului și al poporului Republicii Moldova (a se vedea: Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012, p. 27.)

exercițiului suveranității, acesta fiind făcut prin organele reprezentative ale poporului și prin referendum.

B) Pornind de la prevederile constituționale, putem afirma că noțiunea „puterea poporului” include următoarele componente:

- izvorul puterii în Republica Moldova este poporul ei;
- există doi subiecți colectivi ai puterii publice: poporul Republicii Moldova și populația colectivității teritoriale locale.
- există două sisteme de autorități publice care exercită prerogativele puterii publice: autoritățile puterii publice statale și autoritățile puterii publice locale.

References

- Arseni, A. & Costachi, Gh. (2013). Mandatul parlamentar – împuternicire politico-juridică întru realizarea suveranității naționale prin reprezentare. *Revista Națională de Drept*, nr. 4.
- Arseni, A. (2012). „Suveranitatea națională” de la abordarea teoretică la realizarea practică. *Revista Națională de Drept*, 2012, nr. 12.
- Costachi, Gh. & Pogoneț, G. (2014). Suveranitatea: între ficțiune și realitate. *Legea și viața*, nr. 11 (275).
- Creangă, I. (2003). Curs de drept administrativ: pentru studenții facultăților de drept. Chișinău: Epigraf.
- Dănișor, D.C. (2007). Principiile constituționale ale reglementării suveranității naționale (comentarii ale art. 2 din Constituția României). *Revista de științe juridice*, nr. 2.
- Deleanu, I. (2006). Instituții și proceduri constituționale în dreptul român și în dreptul comparat. Bucharest: C.H. Beck.
- Dvoracek, M. (1993). *Drept administrativ: Noțiuni introductive*. Iași.
- Guceac, I. (2009). Suveranitatea națională a Republicii Moldova în perspectiva integrării europene. *Justiția Constituțională*, nr. 4.
- Morgethau, Hans J. (2007). *Politica între națiuni: lupta pentru putere și lupta pentru pace*. Iași: Polirom.
- Muraru, I. (1997). *Drept constituțional și instituții politice*. Bucharest: Actami.
- Negru, B. (1999). *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: AAP.
- Popa, V. (1998). *Drept public*. Chișinău: AAP.
- Preda, M. (1999). *Tratat elementar de drept administrativ roman*. Ediția a II-a. București: Lumina Lex.
- Jacqué J.P. (2002). Конституционное право и политические институты: Учеб. Пособие / Перевод с французского. М.: Юристъ.
- *** Declarația suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova nr. 148-XII din 23.06.90. *Vestile* nr.8/192, 1990.
- *** (2012). Constituția Republicii Moldova, comentariu. Chișinău: Arc.